

AZƏRBAYCAN

ƏDƏBİ-BƏDİİ JURNAL

2
2013

“İran nəğmələri” - İrana və Bakıya əbədi sevgi heykəli

Yesenin lirikasında xüsusi yeri olan “İran nəğmələri” silsiləsinə 15 şeir daxildir. Əvvəlcə Yesenin bu silsilədən 20 şeir yazmaq fikrində olsa da (1, səh.193), bu reallaşmamışdır. Bakıda son dəfə olduğu zaman (28 iyul - 3 sentyabr 1925-ci il) Yesenin silsilə üzərində yenidən işləmiş, onu tamamlamış və şeirlərin sıralanmasını müəyyənləşdirmişdir. Ümumiyyətlə, Yesenin “İran nəğmələri”ndə şeirlərin sıralanmasına xüsusi fikir verirdi. Onun sağlığında buraxmaq istədiyi üçcildlik “Şeirlər toplusu” üçün hazırladığı “İran nəğmələri” silsiləsində şeirlərin sıralanmasına və onların ilk dəfə dərc edildiyi mənbələrə diqqət yetirək:

1. "Улеглась моя бывшая рана..." ("Trudovoy Batum" qəzeti, №280, 10 dekabr, 1924, Batum)
2. "Я спросил сегодня у менялы..." ("Trudovoy Batum", №280, 10 dekabr, 1924, Batum)
3. "Шаганэ, ты моя, Шаганэ..." ("Bakinski raboçi" qəzeti, №1, 1 yanvar, 1925, Bakı)
4. "Ты сказала, что Саади..." ("Bakinski raboçi" qəzeti, №1, 1 yanvar, 1925, Bakı)
5. "Никогда я не был на Босфоре..." ("Zarya Vostoka" qəzeti, №782, 18 yanvar, 1925, Tiflis)
6. "Свет вечерний шафранного края..." ("Zarya Vostoka", №782, 18 yanvar, 1925, Tiflis)
7. "Воздух прозрачный и синий..." ("Bakinski raboçi" qəzeti, №82, 13 aprel, 1925, Bakı)
8. "Золото холодное луны..." ("Bakinski raboçi" qəzeti, №82, 13 aprel, 1925, Bakı)
9. "В Хорассане есть такие двери..." ("Bakinski raboçi" qəzeti, №74, 3 aprel, 1925, Bakı)
10. "Голубая родина Фирдуси..." ("Bakinski raboçi" qəzeti, №74, 3 aprel, 1925, Bakı)
11. "Быть поэтом- это значит то же..." ("Bakinski raboçi" qəzeti, №177, 7 avqust, 1925, Bakı)
12. "Руки милой-пара лебедей..." ("Bakinski raboçi" qəzeti, №179, 10 avqust, 1925, Bakı)
13. "Отчего луна так светит тускло..." ("Bakinski raboçi" qəzeti, №183, 14 avqust, 1925, Bakı)
14. "Глупое сердце, не бойся..." ("Bakinski raboçi" qəzeti, №177, 7 avqust, 1925, Bakı)
15. "Голубая да веселая страна..." ("Bakinski raboçi" qəzeti, №179, 10 avqust, 1925, Bakı)

Göründüyü kimi, şeirlərin sıralanmasında xüsusi bir meyar (yazılma tarixi, ilk dəfə dərc edilmə tarixi, ilk dəfə dərc edildiyi yer, əlifba sırası və s.) yoxdur. Yesenin Q.A.Benislavskayaya göndərdiyi 11 may 1925-ci il tarixli məktubunda yazır: "Bu iki yeni İran şeirini ("Vozdux prozračnyy i siniy..."; "Zoloto xolodnoe lunı..." - İ. İsxanlı) sizə evdə verdim iki sonuncu şeirdən əvvəl yerləşdirin - "Peri" və "Qolubaya rodina Firdusi..."-dən əvvəl" (1, səh.214).

Elə bununla da, Yesenin sıralanmadakı meyarı (ilk dəfə dərc edilmə tarixi) özü pozmuşdur. Daha sonra son iki şeirdə də bu meyar pozulmuşdur. Beləliklə, "İran nəğmələri" şeirlərinin düzülüşündə yeganə bir meyar var - Yesenin öz istəyi! Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, Yesenin yalnız "İran nəğmələri"ndə deyil, ümumilikdə onun sağlığında buraxılmış kitablarının hamısında şeirlərin düzülüşünə xüsusi fikir verirdi. "Yesenin tərtib etdiyi hər bir kitab - bu, sadəcə olaraq, müəyyən bir dövrdə yazılmış şeirlər toplusu deyil, özünəməxsus bir şəkildə və hər dəfə xüsusi, yeni qayda ilə hazırlanmış bir kitabdır. Yesenin yalnız öz yaradıcılığında deyil, kitablarının tərtibində də əsl şair idi. Şeirlərin çox diqqətlə düşünülmüş, onların daxili, emosional zəncirvari reaksiyasına uyğun düzülüşü Yesenin kitablarını orijinal poetik bir gündəliyə çevirir, onları vahid, bitkin bir əsər halına salırdı" (2, səh.394).

1925-ci ilin may-iyun aylarında Moskvada Yesenin «Persidskie motivi» kitabı çapdan çıxır (3). Bu kitaba 10 şeirdən ibarət "İran nəğmələri"ndən başqa, 1 poema və 4 şeir də daxil edilmişdi. Həmin kitabda silsiləyə daxil olan şeirlərin ardıcılığı bir qədər fərqli idi - yuxarıdakı sıralanmadakı 9-cu və 10-cu şeirlərin yeri dəyişdirilmişdi. Bu kitab Yesenin sağlığında buraxılmış son kitab oldu. Ümumiyyətlə, Yesenin sağlığında, təkrar nəşrlər də nəzərə alınmaqla, 32 kitabı nəşr olunmuşdur. İlk kitab - "Radunitsa" (1916), son kitab - «Persidskie motivi» (1925). Bunlardan əlavə, şairin sağlığında müxtəlif mənbələrdə daha 61 kitabın çapa hazırlanması haqqında məlumatlara rast gəlinə də (4, səh.72-101) naməlum səbəblərdən onlar çap olunmamışdır. Maraqlıdır ki, həmin kitablardan biri "Ryazan və İran" adlanırdı. O da maraqlıdır ki, bu məlumat Yesenin özü tərəfindən, «Qolubaya rodina Firdusi...» şeirinin yazı makinasında yığılmış mətninin sonunda, qeyd olunmuşdur. Bu, həmin kitabın "İran nəğmələri" ilə birbaşa əlaqəli olmasına ciddi işarədir. Lakin bu kitabın məzmunu haqqında heç bir məlumat yoxdur. Bununla bağlı belə bir versiya da irəli sürülür ki, bəlkə də bu, ayrıca kitab deyil, elə «Persidskie motivi» kitabının ilkin adı belə nəzərdə tutulub (4, səh.100-101).

Yesenin ölümündən sonra çıxan bir sıra nəşrlərdə silsiləyə daxil olunan şeirlərin sayı və sıralanmaları kitabı buraxan məsul şəxslərin istəyi ilə müxtəlif şəkildə verilmişdir. Təxminən 70-ci illərdən başlayaraq, buraxılan çoxcildliklərdə isə "İran nəğmələri" klassik 15 şeirdən ibarətdir. Yesenin xatırladığımız sıralanma prinsiri ilə verilir. Lakin Əliağa Kürçaylının tərcümələrinin son nəşrində (5), nədənsə, bu düzülüş dəyişdirilmiş, şeirlərin ardıcılığı pozulmuşdur. Klassik sıralanmada 5-ci yerdə olan "Nikoqda ya ne bil na Bosfore..." şeiri 3-cü yerə, 8 və 9-cu yerlərdə olan "Zoloto xolodnoe lunı..." və "V Xorassane est takie dveri..." şeirləri isə, uyğun olaraq, 10 və 11-ci yerlərə qoyulmuşdur. Əliağa Kürçaylının sağlığında buraxılmış son kitabda (6) sıralanmanın klassik düzülüş üzrə aparıldığını nəzərə alsaq, bu nəşrdə sıralanmanın pozulmasını yalnız kitabın buraxılışına məsul şəxsin diqqətsizliyi kimi qiymətləndirmək olar. Yeri gəlmişkən onu da qeyd edək ki, bu dəyişiklik adı çəkilən kitabda yeganə dəyişiklik deyil. Məsul şəxslər hansı məntiqlə, 1975-ci ildə buraxılmış kitabdakı "26-lar haqqında ballada"nı (6, səh.213) yeni nəşrə daxil etməmişlər.

"İran nəğmələri"ne daxil olan klassik 15 şeirdən 5-i Yesenin son Bakı səfəri zamanı (28 iyul - 3 sentyabr 1925-ci il) yazılmış və dərc edilmişdir. Silsilədəki son şeir - "Qolubaya da vesyolaya strana..." şeiri P.İ. Çaqqının qızı balaca Rozaya (tam adı Rozaliyadır) həsr olunmuşdur. Bu şeir silsilədə sonuncu yerə qoyulsa da, eslinə, şeir bir az əvvəl - aprelin 8-də yazılmışdır.

Bu şeirlə bağlı bir məqam da maraqlıdır. P.İ. Çağının qızı balaca Roza özünü aktrisa kimi göstərməyi çox sevir və nədənsə, özünü "Qeliya Nikolayevna" adlandırır. Yesenin də onun xatirinə Rozanı həmin adla çağırırdı, hətta P.İ. Çağınə yazdığı məktublarda belə, qızı həmin adla anırdı. V.Belausova yazdığı 13 yanvar 1967-ci il tarixli məktubunda Roza bu adı haradan götürdüyünü və özünü nə üçün belə adlandırdığını özü də xatırlamadığını yazır (7, səh.182). "Qeliya Nikolayevna"ya həsr edilmiş "Qolubaya da vesyolaya strana..." şeirinin üç avtoqrafı mövcuddur. Avtoqraflardan birində Yesenin aşağıdakı qeydi vardır: "Əziz Qeliya Nikolayevna, bu, həddindən artıq qiymətlidir. Nə vaxt mənim qızımı görsəniz, bunu ona verin. S.Y."

Şairin bu arzusunu Yesenin haqqında "Balaxanı mayı" povestinin müəllifi həmyerlimiz Hüseyn Nəcəfov həyata keçirmişdir. O, «İstoriya rukopisi Esenina» adlı bir məqaləsində həmin avtoqrafı Yesenin o vaxt Daşkənddə yaşayan qızı Tatyana Serqeyevnaya necə çatdırmasından xoş duyğularla söhbət açır (8).

Bir sıra mənbələrdə (9, səh.73; 10, səh.100) "İran nəğmələri"nin 16 şeirdən ibarət olduğu göstərilir. Məsələ burasındadır ki, Yesenin, doğrudan da, "İran nəğmələri"nə daha bir şeir əlavə etmək fikri olub. S.A. Tolstaya - Yesenina yazır: "1925-ci ilin avqustunda Yesenin Bakı yaxınlığında Mərdəkanda, Çağının bağ evində yaşayırdı. Yesenin otağının pəncərələrindən biri bağa açılırdı və çox vaxt səhərlər onu quşların səsi oyadırdı. Belə səhərlərin birində o, bu şeiri yazmışdır. ("More qoloso vorobinix" şeiri "Bakinski raboçi" qəzetinin 10 avqust 1925-ci il tarixli 179-cu sayında, özü də "İran nəğmələri" adı altında, "Ruki miloy-para lebedey..." və "Qolubaya da vesyolaya strana..." şeirləri ilə birlikdə dərc edilmişdir - İ.İ.). Payızda "Şeirlər toplusu"nu hazırlayanda o, yenidən bu şeirə qayıtdı, onu "İran nəğmələri"nə daxil etmək istəyirdi və bu məqsədlə şeirin üzərində yenidən işləməyə başlamışdı. Lakin onu başa çatdırı bilmədiyindən həmin şeiri "İran nəğmələri"nə daxil etmədi" (11, səh.261). Onu da qeyd edək ki, "İran nəğmələri"ni ilk dəfə Azərbaycan dilinə çevirən Əliağa Kürçaylı da əvvəlcə bu silsiləyə 16 şeirin tərcüməsini daxil etmiş (12), sonradan həmin şeirlərdən birini (yuxarıda adı çəkilən şeiri) çıxardaraq, 15 şeirin tərcüməsini saxlamışdır (6). Sözsüz ki, göstərilən mənbələrdə də müəlliflər elə həmin şeiri nəzərdə tutaraq, "İran nəğmələri"nin 16 şeirdən ibarət olduğunu yazırdılar.

1967-ci ildə Leninqradda dərc edilmiş bir məqalədə "İran nəğmələri" silsiləsinə aid olan 17-ci şeirin varlığı haqqında da məlumata rast gəlirik (13, səh.366). Bu, «Tixiy veter. Veçer sine-xmuriy...» şeiridir. Şeir ik dəfə mətbuatda Yesenin ölümündən sonra - 1926-cı ilin martında dərc edilib (14).

Lakin A.P.Loman bu şeirin "heç şübhəsiz" "İran nəğmələri"nə aid olduğunu yazsa da, Yesenin bundan sonra buraxılmış çoxcildliklərində həmin şeir silsiləyə daxil edilməmişdir. V. Belausov adı çəkilən şeirin haqlı olaraq silsiləyə daxil edilmədiyini və ümumiyyətlə, onun "İran nəğmələri"nə heç bir aidiyyəti olmadığını sübut etmişdir (7, səh.354-355).

Hafizin, Xəyyamın, Firdovsinin, Sədinin sehrlı lirikasından süd əmən "İran nəğmələri" ilə Yesenin özünə, İrana və Bakıya əbədi sevgi heykəli qoydu.

Isaxan ISAXANLI

Ədəbiyyat

1. Сергей Есенин. Полное собрание сочинений. В 7-ми томах. Главный редактор Ю.Л.Прокушев. Т.6, письма. Москва, "Наука" - "Голос", 1999.
2. Есенин С.А. Собрание сочинений в трех томах. Т-1. Москва, Издательство "Правда", 1983.
3. Сергей Есенин. Персидские мотивы. Москва, "Современная Россия", 1925.

4. Сергей Есенин. Полное собрание сочинений. В 7-ми томах. Главный редактор Ю.Л.Прокушев. Т.7, Книга.3, Москва, "Наука", 2001.
5. S.A.Yesenin. Seçilmiş əsərləri. (Tərcümə: Əliağa Kürçaylı). Bakı, Avrasiya Press, 2006.
6. Sergey Yesenin. Şeirlər və poemalar (Tərcümə: Əliağa Kürçaylı). Bakı, Azərneşr, 1975.
7. Белоусов В.Г. Сергей Есенин. Литературная хроника. Часть-2 (1921-1925). Москва, "Советская Россия", 1970.
8. Гусейн Наджафов. История рукописи Есенина. Газета "Баку", 22 апреля, 1988.
9. Əmirxan Xəlilov. Sergey Yesenin: Mərdəkanın qızıl rayızı və yazı. Bakı, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 1996.
10. Турабов Сабир. Есенин в Азербайджане. Журнал "Литературный Азербайджан", 1959, № 10.
11. С.А.Толстая-Есенина. Отдельные записи. С.А.Есенин в воспоминаниях современников: в двух томах. Т-2. Москва, "Художественная литература", 1986.
12. Sergey Yesenin. Şeirlər və poemalar. (Tərcümə: Əliağa Kürçaylı). Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1965; Sergey Yesenin. Qadına məktub. Şeirlər və poema (Tərcümə: Əliağa Kürçaylı). Bakı, Gənclik, 1970.
13. А.П.Ломан. Об издании произведений С.А.Есенина. Есенин и русская поэзия. Издательство "Наука", Ленинград, 1967.
14. "Красная газета", № 73, axşam buraxılışı, Leninqrad, 27 mart, 1926. Həmin dövrdə "Krasnaya qazeta"nın baş redaktoru P.İ.Çaqin idi. O, bu vəzifəyə ÜK(b)P-nın Moskvada 1925-ci ildə, 18-31 dekabr aralığında keçirilən 14-cü qurultayında təyin edilmişdi.

